

„Finnecapellet i Kåfjord“

ET KIRKEHISTORISK TILBAKEBLIKK I
KAFJORD SOKN, LYNGEN PRESTEGJELD

AV DAG SIGURD
WISLØFF
Tegning:
Brynjulf Blixgård.

Befolkning

Den norske bosetningen har allerede i vikingetiden tøyet seg oppover kysten til Kvaløy og Karlsøy, ja helt til LoppHAVET. I det 11., 12., og 13. årh. har nordmenn bosatt seg langs hele kysten til Finnmark. Bosetningen trengte også inn i fjordene.

Efter det man kjenner til, er Lyngen først nevnt skriftlig i en skatteavtale som Haakon Haakonsen gjorde med Novgorod-fyrsten i 1251 gjeldende skattegrenser. Av disse og senere skriftelige vitnesbyrd, merker man seg at de fleste gårdsnavn og stedsnavn er norske og griper tilbake til norsk bosetning allerede i mellomalderen.

Illustrerende forteller rektor Qvigstad at det i hans guttedager ble brukt norsk navn på Lyngens mest kjente fjell, Goalssevarre. Den ble kalt Kavringstinden. Først da kartene fikk samiske navn, ble de norske stedsnavnene trengt tilside.

Av gamle norske boplasser som er bevitnet ved funn som skriver seg fra 11. årh. kan man nevne Djupvik, Engenes, Ysteby, Skibotn, Horsnes, Pollen, Rasteby m.fl. Et gammelt navn er også Kaafjord (Kogfjord, Kaatefjord).

Men Lyngenfjorden og fjellviddene innenfor har ikke bare vært preget av norsk bosetning. Her har det vært møteplass for ulike folkegrupper. Både samer, kvæner, nordmenn og karelere samlet seg på markedsstedene og handelsplassene.

Historien forteller at i 1666 solgte Fredrik den 3. dje alt krongods i Nord-Norge til en jydsk adelsmann ved navn Joacim Irgens. Det er meget trolig at hele krongodset var gammelt kirke- og klostergods, men som altså kongen solgte da reformasjonen ble innført.

Til jordgodset hørte de fleste gårdene i Lyngen. Mye tyder på at disse gårdene opprinnelig var ryddet av nordmenn.

Det er derfor ikke samene som alene har vært de første til å opprette bosteder i Lyngen. Det samiske fremstøt i Lyngensområdet skriver seg fra særlig det 13. årh. da den norske bosetningen stoppet opp. På denne tiden herjet karelene da de trengte seg helt frem til Bjarkøy i 1323. Russerkrigene medførte at folk ble drept og gårdene brent ned. I tillegg gjorde Svartedauen sitt til å knekke den norske bosetningen.

På denne tiden gjorde samene

altså :
trakk e
sjøsar
vandri
Først i
på no
områd
reder
samis

Efte
samis
Lyng
i Vard
i slu
følger
bo på
mænn

Av
enkler
komm
stedet
det b
særlig
tid. H
Nord-

norsk
år 120
der, c
Lenvil
Karlsø
at erl
vigsle
årh. b
og K
Melvil

Mer
perio
påvirk
kirken
kirken
Karlsø

Pre:
kirken
inn i
denne
at ski
tradis
katols
verdif
og kirl

Det
hundr
Den t
ble t
kirken
preste

henvi
Norge
Folke
ble ikl
byrd c
det m
kristn
og se
troslæ
innho
Nå
Distri

altså sitt fremstøt. Mange av dem trakk seg ned til kysten og tallet på sjøsamer vokste. Likeledes var innvandringen av kvæner merkbar. Først i det 18. og 19. årh. steg tallet på nordmenn igjen, men Lyngen-områdene har i de senere århundreder overveiende vært preget av samisk befolkning og avstamning.

Kirkelige forhold

Efter reformasjonen var altså den samiske befolkning overveiende i Lyngen. I en melding fra lensherren i Vardøhus som ble sendt Kristian 4 i slutten av 1590 årene, står følgende å lese: «at mange finner bo på de pladser som før nordmenn have boet».

Av denne grunn var det kanskje enklere for kirken i katolsk tid å komme inn i befolkningen på bostedene. Mellom 1230—1260 ble det bygget mange kirker i Troms særlig under Haakon Haakonsens tid. Han ville sikre kristendommen i Nord-Hålogaland og derved trygge norsk kultur og råderett. Omkring år 1200 sto kirken på Trondarnes der, og på samme tid en kirke i Lenvik. Senere kom det kirker på Karlsøy, og Skjervøy. I 1307 leser vi at erkebiskop Jørgung i Nidaros vigslar kirke i Vardø. I det 15. og 16. årh. ble det bygget kirker på Helgøy og Kvitnes, Vanvåg, Torsvåg og Melvik ute ved Kvalsundet.

Men Lyngen hadde i denne periode ingen kirke. Den kristne påvirkning i Lyngen var knyttet til kirken i Trondarnes først, siden til kirken i Lenvik og kirkene i Troms, Karlsøy og Skjervøy.

Prestene var fast knyttet til kirkene og levet seg på denne måte inn i befolkningen samtidig som denne søkte kirken. Man kan merke at skikkene ble mildere og kristne tradisjoner vant hevd i bygdene. I katolsk tid gjorde prestene mye verdifullt arbeide i kristendommens og kirkens tjeneste.

Det kan man ikke si i det første hundreåret etter reformasjonen. Den hjemlige og nasjonale kultur ble trengt tilbake. Dansk ble kirkemål og bokmål. Ofte var prestene råde og brutale. Noen var henvist til å tjenestegjøre i Nord-Norge nærmest som en forvisning. Folketallet steg i fjordene, men det ble ikke bygget flere kirker. Vitnesbyrd om villskap og overtro finnes det mye av fra denne tiden. Den kristne kunnskap var heller dårlig og selv om mange kunne fremsi tros læren utenat, fattet folk lite av innholdet.

Nå var det heller ikke så enkelt. Distriktene var enormt store. For

Lyngens vedkommende var kirken i Troms hovedkirke med en sokneprest. Kirken på Karlsøy og Skjervøy var undersoknskirker med hver sin prest. Kåfjord hørte med til Skjervøy undersoknskirke. Først ved reskript av 18. jan. 1776 ble det store Troms prestegjeld delt opp i Karlsøy, SKJERVØY OG Lyngen. Kåfjord hørte hele tiden til Skjervøy inntil det i 1781 ble lagt under presten i Lyngen. Gårdene fra og med Normannvik til og med Djupvik ble skilt ut fra Skjervøy og lagt til Lyngen 3. mai 1811.

Kirkens maktesløshet når det gjaldt forkynnelsen i Nord-Norge, ble en anføttelse for flere prester. Dette så meget mer som reformasjonen understreket at den kristne tro kom av å høre forkynnelsen. Guds ord måtte forkynnes så folk kunne oppfatte det.

I 1706 sendte Fredrik den 4. student Paul Resen til Troms og Finnmark for å kartlegge hvor det var best å anlegge kirker og skolehus. Men det kom ikke noe ut av det.

Den store nordiske krigen gav landets ledelse andre problemer. Men i 1714 ble det dannet et misjonskollegium i København, Collegium de cursu Evangelii promovendo. Det var et kombinert indre og ytre misjonselskap. I januar 1715 sender misjonskollegiet ut oppfordring til prestene om at de må sende inn betenkning gjeldende misjon blandt den samiske befolkning. Aret etter ble presten i Veøy i Romsdalen kallet til lektor i Trondheim. Han ble den usedvanlig lærde teolog og filolog Thomas von Westen. Han foretok tre misjonsreiser i Nord-Norge og med disse begynner en ny kirketid for Lyngen, den såkalte misjonstiden.

For den danske konge, var misjonsarbeidet viktig også av politiske grunner. Grensene mellom Norge og Sverige var flytende. Befolkningen holdt seg ikke til noen grensedeling og skatt ble betalt mer tilfeldig, dels til Sverige, dels til Norge, dels begge deler. En fastere kirke og skoleadministrasjon ville også medvirke til at befolkningen i større grad kjente seg som danskekongens undersotter. En fornorskningssprosess var derfor ikke til å unngå overfor den samiske tradisjon.

Thomas von Westen ble fortørnet over de forhold han observerte. Mange skriftlige vitnesbyrd fra hans hånd skildrer hans forskrekkelse over «den mangfoldige Vorden og Trolldoms Øvelse».

I et brev til prestene på Karlsøy og Skjervøy, ber Thomas von Westen dem om, å ta opp arbeidet blandt samene. Særlig ville han at de skulle bygge egnede kirkehus som kunne korte kirkeveien. Thomas von Westen ville bygge mange mindre kapeller som samlet folk til opplæring og oppbyggelse på deres eget sprog, undervist av misjonærer som hadde sitt område i tillegg til den geistelige arbeidskraft. Men han ble motarbeidet, også av prestene. Etterhvert ble det likevel reist fem kapeller i Skjervøy prestegjeld, nemlig i Baddern, Burfjord, Oksfjord, Rotsund og Olderdalen.

«Finne Capellet» i Kåfjord

På sin misjonsreise i 1718 kom Thomas von Westen til Skjervøy den 11. oktober og ble der i tre dager. Da fikk han besøk av noen samer fra Kogfjorden som det den gang het. Det var nok opptakten til det første kirkehus i Lyngen. I noen beskrivelser står det at kapellet ble reist i Kåfjordbotten. Det medfører ikke riktighet med mindre det har blitt flyttet til Storslett i Olderdalen. For der er det man har funnet spor etter det.

Det lille kirkehuset er datert bygget i 1722. Selve kirkerommet har vært meget lite, ikke større enn 7-8 m langt. Innredningen har vært enkel med bare det nødvendigste utstyr til kirkelig bruk. Den gamle alterkalken i Kåfjord Kirke har nok tidligere vært i bruk i kapellet. Den bærer innskriften: «Bekostet til Guds Ære af Kogfjordens almue. Anno 1778».

Selve kapellet kom straks i bruk. Det ble betjent fra Skjervøy. Derfra kom misjonærer, som gjerne oppholdt seg hele sommeren på stedet. De var ofte presteutdannet og behersket samisk og finsk. Det ble også gitt undervisning på disse språk i tillegg til gudstjenester og kirkelige handlinger. Spesielle lærere var tilsatt i undervisningen. Forsamlingshuset var kun tiltenkt de befolkningsgrupper som ikke talte norsk.

Misjonærene hadde lignende status som residerende kapellaner. De måtte rette seg etter den residerende prest i soknet og etter soknepresten i Tromsø. Kallsbrev og innstruks var utferdiget av Biskopen i Nidaros. I en slik innstruks på 15 punkter som ble utferdiget av Biskop Nannestad for misjonær Hans Gartner i 1752, kan man bl.a. lese følgende:

«Han skal først melde seg for soknepresten i Tromsø og reside-

rende prest i Karlsøy. Etterpå skal han reise til Lyngen og arbeide der. Han skal døpe barn, ha tilsyn med lærerne og forkynde Guds ord. Særlig skal han «al tid angripe de iblandt dennem regerende Laster, som ere: Hykkelsk Guds tiensete, Mangel på Bøn, Girrighet, Ubillighet i Handel og Vandel, Hovmod, Drukenskap, Uvillighed i at tjene og hjelpe hinanden og andre som Han merker».

Han var pålagt tilsyn med at ikke svenske misjonærer fikk utføre kirkelige handlinger og dermed trengte seg inn. Hvert år skulle biskopen tilsendes et pålitelig dagsregister gjeldende det daglige arbeide m.m.

Thomas von Westen har ikke selv virket i Kåfjord etter det man vet. Men han planla flere forsamlingshus eller kapeller i Lyngen som trolig ikke ble bygget. Da Thomas von Westen døde, hadde han opprettet 13 misjonsdistrikter i Nord-Norge med tolv misjonærer. Alle- rede før kapellet i Kåfjord ble

bygget, ble det stasjonert en misjonær i Skjervøy som skulle betjene Kvænangen, Karlsøy, Lyngen, Ullsfjord og Kåfjord. Misjonæren het Christopher Normann. Han ble i 1719 avløst av Willats Bing i Skjervøy og Kvænangen, samt Kåfjord. Chr. Normann betjente fortsatt Karlsøy, Lyngen og Ullsfjord til 1722. Willats Bing var dermed antakelig misjonær under reising av kapellet på Soleng i Olderdalen. Han må ha tjenestegjort der en kort tid før han ble avløst av misjonær Søren Kildal fra 1723—1728.

Idag er det gamle kirketuften gjerdet inn og en kopperplate naglet til en natursten vitner om eldre tiders kirkehistorie. Platen bærer innskriften: «Her reiste våre fedre det første Guds Hus i Kåfjorden 1722. Til minne om Thomas von Westens virksomhet.

Kåfjord menighet 1972

Et stort kirkejubileum ble avholdt 250 år etter at kapellet ble reist. De

fleste prester i Troms prosti var da representert og res.kap. Kåre Svebak i Tromsøy holdt en historisk minnetale og ordfører i Kåfjord, Halfdan Hansen, avduket minnestenen.

Det lille kapellet har alltid vært levende i folks bevissthet etter at det i 1794/96 ble tatt ned og tømmeret benyttet til skolestue i Lyngen. Under gjenreisningen etter krigen ble det funnet benrester da vei skulle brytes gjennom den gamle kirketomten. De gamle slekters kirkegård lå her. Noen brede bord sies å være funnet med trenagler og hull etter nagler. Bordene skulle ha ligget urørt i lange tider fordi man mente de tilhørte det gamle kapellet. Og det var forbundet med en viss uro å anvende dem til noe annet.

Og torven gjemmer merker etter det fortiden tuftet livet på. Derfor graves det frem. For ved å besinne oss på fortidens verdier kan vi ta imot fremtidens utfordring.

En mannsalder i Mesterens tjeneste.

KARL LUNDE,

læstadianerpredikant i vel 50 år

Av Reidun Mellem

Til fots, på ski, med hest og slede, på sjøen med årer, seil, motor — i storm og stille, vinter og sommer — over fjell, opp gjennom daler, gjennom utallige fjordbygder, ut på de ytterste utposter mot storhavet — gikk ferden for læstadianerhøvdingen Karl Lunde fra Nordreisa, en handelsreisende i Mesterens tjeneste. Alltid med én eneste vare: tilbudet om evig liv for Jesu Kristi skyld, den største av alle gaver — tildelt så helt uten egen fortjeneste, kun i tro.

Karl Andreas Lunde ble født på Storslett i Nordreisa den 19. mai 1892. Hans foreldre var Fredrik og Susanna Lunde. Mora var av gammel Nordreisaslekt, hennes pikenavn var Susanne Mathisen. Faren som var finsk av fødsel, var knapt 20 år gammel da han i 1860-årene kom hit til landet for å livberge seg ved hjelp av fiske.

Her traff han da henne som ble hans livsledsagerske gjennom et langt liv, og sammen ryddet de jord og bygde en heim for den stadig økende barneflokk, 13 i tallet.

Som en kuriositet kan nevnes at gården bare ved en tilfeldighet fikk navnet Lunde: det var fordi at en av skylddelingsmennene het Lund, og han ville gjerne knytte navnet sitt til denne eiendommen som han hadde vært med på å gå opp grensene for. En nabogård fikk navn etter en annen skylddelingsmann.

Det var heimgården og fiskerbåten som fra tidlige år ble arbeidsplassen for Karl Lunde, dengang omtrent eneste valgmulighet for ungdommen i vår landsdel med slitet som daglig følgesvenn.

Omvendelse

Hans foreldre var læstadianere, og deres strenge kristendom preget